

Ledaren

Det nya onormala

Det dominerande temat under våren 2020 har varit spridningen av coronaviruset. Pandemin med covid-19 har härjat bara några månader, men hunnit förorsaka fruktansvärt lidande. Nu nära mitten av maj har nästan 300 000 människor dött av viruset och många fler är eller har varit allvarligt sjuka.

Bekämpningen av viruset har lett till drastiska begränsningar av den personliga och ekonomiska friheten. I många europeiska länder har man infört restriktioner som inte varit vanliga ens under krigstider, till exempel utgångsförbud dygnet runt. Här i Finland stängdes gränsen till Nyland och polisen övervakade att man inte tog sig in eller ut, något som skulle ha tett sig som fullständigt otänkbart bara en månad före det faktiskt hände.

Pandemins ekonomiska effekter är också krigsliknande. Praktiskt taget all turism har upphört, restaurangerna har stängts, inga evenemang ordnas. Alla servicebranscher lider, men också en stor del av det som traditionellt betraktats som industriell ekonomi har drabbats. Under april registrerades i Europa mindre än hälften så många nya bilar som för ett år sedan. I Storbritannien minskade registreringarna med hela 97 procent!

Ekonomi består av mänsklig aktivitet. Både länder, företag och individer specialiserar sig på olika roller i ekonomin, och behöver därför bedriva handel, det vill säga byta varor och tjänster med varandra. Ekonomi paralyseras om vi slutar konsumera det som andra producerar.

Så har nu skett. Av världens stora länder är

läget speciellt akut i USA. Det långvariga ekonomiska uppsvinget har vänt och rekordlåg arbetslöshet stigit till nästan 15 procent, över 20 miljoner människor, på några veckor. Situationen är sämre än någonsin sedan 1930-talets stora depression. Kina torde också vara illa ute. Det ryktas om närmare 100 miljoner arbetslösa även om pålitliga uppgifter saknas.

I Finland verkar situationen en aning bättre, men inte närapå bra. Både Finlands Bank och Finansministeriet prognosticerar kraftigt ökad arbetslöshet för 2020–2021, men än så länge tror båda att vi kommer att hålla oss under 10 procent. Den riktigt stora ekonomiska frågan är hur coronakrisen inverkar på längre sikt (se t.ex. Vihriälä, Holmström, Korkman, Uusitalo: *Talouspolitiikan strategia koronakriisissä*).

Det kan vara nyttigt att minnas effekterna av tidigare krislägen, till exempel bankkrisen och depressionen i början 1990-talet samt finanskrisen 2008–2009, även om läget nu inte är helt jämförbart med någondera. I början av 90-talet var frågan om en rätt så nationell kris, även om ungefär detsamma hände i Sverige. Finanskrisen 2008 var internationell, men den så kallade realekonomin slutade inte att fungera på samma sätt som nu.

Under 1990-talets bankkris var det dock nära ögat. År 1992 uppgick arbetslösheten till över 17 procent. Sedan dess har den stannat kvar på högre nivåer än före depressionen, trots att bruttonationalprodukten (bnp) började växa redan följande år. Detta har till en stor del berott på strukturomvandlingen av

Ari Kaaro
är ordförande i
Ekonomiska samfundet rf.

vår ekonomi. Tjänsteproduktionens del av bnp har sedan 90-talet stigit med cirka 10 procentenheter, medan industrins och jordbrukets andel har fortsatt att krympa. Detta i kombination med en allt snabbare ”teknologisering” av samhället har ändrat på de krav som arbetslivet ställer.

Bankkrisen och depressionen var en tydlig vändpunkt för hur skillnader i utbildningsnivån påverkar möjligheterna på arbetsmarknaden. Före depressionen var arbetslösheten bland dem som hade grundskoleutbildning kring 6–7 procent, men hälften lägre för dem som hade högskoleexamen.

År 1992, när depressionen var som värst, var en fjärdedel av de grundskoleutbildade utan jobb, medan bara 7 procent av dem som hade högre högskoleexamen var arbetslösa. Efter 90-talets depression har arbetslösheten varierat mellan 6 och 10 procent för hela befolkningen, men den har aldrig sjunkit under 15 procent bland dem som inte fortsatt utbilda sig efter grundskolan.

En annan sida av samma mynt är att produktiviteten bland dem som fortfarande hade arbete ökade snabbt efter 90-talets depression. Det var ju framför allt arbetsplatser med låg produktivitet som försvann. Detsamma hände inte efter finanskrisen 2008–2009. Då var ökningen i den allmänna arbetslösheten mycket mindre – undantaget igen de med bara grundskoleutbildning – och den stora ekonomiska effekten härstammade från uteblivna investeringar och stagnerad produktivitet. Krisen gällde hela västvärlden, men Europa blev klart efter USA i återhämtningen. Finland hörde till de EU-länder för vilka det tog riktigt lång tid

att hitta en ny tillväxtbana. Nokias samtida snabba fall från mobiltelefonitoppen var ett olyckligt sammanträffande.

Finanskrisens ekonomiska effekter lindrades avsevärt av snabba åtgärder från regeringar och centralbanker. Tyvärr hade man inte hunnit avveckla användningen av vissa väsentliga verktyg, speciellt den superlåga räntenivån, förrän vi nu återigen hamnat i en situation där både finans- och penningpolitiska åtgärder behövs. Statliga bidrag kan inte heller rädda alla ekonomiska sektorer. Att pengar byter ägare hjälper inte, om det inte är förknipat med att något händer på riktigt.

I hela Europa har turism, transport, underhållning, kaféer och restauranger samt tjänster för personligt välmående redan länge varit viktiga för sysselsättningen bland de relativt lågt utbildade. Många länder har nu börjat öppna sig gradvis, men det kan leda till en ny våg av snabb virusspridning, följd av nya stränga restriktioner. Rädslorna och nya vanor spelar också roll: även med ett eventuellt vaccin mot covid-19 kommer det troligtvis att ta tid innan vi reser, äter ute, låter oss friseras, masseras samt underhållas av sport, musik och konst som förr.

Hur det än går med covid-19 kommer Finland, Europa och världen att hitta på nya sätt att producera varor och tjänster, nya former för specialisering och nya möjligheter för handel. Dynamiken i samhället och således i ekonomin ändras av coronakrisen, men på sikt kommer ekonomin att återhämta sig. Investeringar i ökad produktivitet och mänskligt kapital behövs om vi ska klara oss väl i det nya normala – eller onormala.